

ตอนที่ 2

เหตุผลในทัศนะของคัมภีร์กุรอาน

ในตอนที่ผ่านมา เราได้ทำการตรวจสอบภาษาของคัมภีร์กุรอานไปแล้ว และเราได้รู้ว่าภาษาที่คัมภีร์กุรอานใช้ในการบอกลำนำของตัวเองนั้นมีสองภาษาคือ ภาษาคือ ภาษาแห่งเหตุผลและภาษาแห่งความรู้สึก แต่ละภาษาจะมีผู้รับฟังโดยเฉพาะ กล่าวคือสติปัญญาจะรับฟังภาษาแห่งเหตุผล และหัวใจจะรับฟังภาษาแห่งความรู้สึก สำหรับในบทนี้เราจะพูดถึงทัศนะของคัมภีร์กุรอานที่มีต่อสติปัญญาบ้าง

เราจะตั้งชื่อว่าสติปัญญา (อ็กัล) หรือเหตุผลในทัศนะของอัล-กุรอานนั้นคือสิ่งที่ถูกละมาอูฟีกษ (นักวิชาการด้านกฎหมาย) และหลักการฟีกษเรียกว่า “หลักฐานที่ผูกมัด” (ฮัจญะฮฺ) ใช่หรือไม่ กล่าวคือ ถ้าความกิดความเข้าใจอันไหนที่ถูกต้องสอดคล้องกับเหตุผลและสามัญสำนึกของมนุษย์ สิ่งนั้นก็เป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องเคารพและปฏิบัติไปตามมันใช่ไหม ? และถ้าหากใครคนหนึ่งคนใดปฏิบัติไปตามนั้นแล้วเกิดการผิดพลาดขึ้นมา พระผู้เป็น

เจ้าจะถือว่าผู้นั้นจะต้องถูกประณามและมีความผิดใช่หรือไม่ ? และถ้าหากเขาไม่นำมันมาปฏิบัติ เพราะเคยปฏิบัติมาแล้วเกิดการผิดพลาด เขาสมควรที่จะได้รับการลงโทษหรือไม่ ?

ข้อพิสูจน์สำหรับหลักฐานการใช้เหตุผล

เรื่องของการใช้เหตุผลและสถานะของมันในอิสลามนั้นเป็นสิ่งที่แน่นอนอยู่แล้ว นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงปัจจุบัน บรรดาอุละมาอฺส่วนใหญ่ไม่มีใครสงสัยเรื่องการใช้เหตุผล และเรื่องนี้โดยทั่วไปแล้วถือว่าเป็นหนึ่งในแหล่งที่มาทั้งสี่ของกฎหมายอิสลามด้วย

การเรียกร้องให้ใช้เหตุผลของคัมภีร์กุรอาน

เนื่องจากเรากำลังพูดถึงเรื่องอัล-กุรอาน ดังนั้น จึงจำเป็นที่เราจะต้องเอาหลักฐานการใช้เหตุผลจากคัมภีร์กุรอานมายืนยันเอง ข้าพเจ้าได้เห็นว่าหลายครั้งแล้วว่าคัมภีร์กุรอานเป็นคัมภีร์ที่ยอมรับการใช้เหตุผล เราสามารถที่จะหยิบยกตัวอย่างโองการต่างๆ กว่าหกสิบหรือเจ็ดสิบโองการมาเป็นหลักฐานยืนยันถึงเรื่องที่ยอมรับการใช้เหตุผลได้ ตัวอย่างเช่น “แท้จริง สัตว์

ที่เลวที่สุด ณ อัลลอฮ์คือคนที่หูหนวก ที่เบนไปซึ่งเบนพวกที่
 “ไม่ใช่สติปัญญาคิดเลย” (กุรอาน 8.22)¹⁰

แน่นอน โองการดังที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เราเห็นแล้วว่าคนที่หูหนวกและเบนไปนั้น คัมภีร์กุรอานมิได้หมายถึงหูหนวกและเบนไปทางร่างกาย แต่เป็นคนกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ต้องการจะฟังความจริง หรือฟัง แต่ไม่ยอมรับสิ่งใดด้วยสติของตนเอง ในทัศนะของคัมภีร์กุรอาน หูที่ไม่สามารถได้ยินความจริงและหูกที่พร้อมแต่จะฟังเรื่องราวสาระนั้นเป็นหูที่หูหนวก และสนิทมไว้แต่เพียงเพื่อกล่าวสิ่งที่ไม่เป็นสาระนั้นคือสนิทที่เป็นใบ้

ทำนองเดียวกัน คนที่ไม่ใช้เหตุผลก็คือคนที่มิได้รับประโยชน์จากความคิดและความเข้าใจของตนเอง คัมภีร์กุรอานถือว่าคนเช่นนั้นไม่มีสภาพความเป็นคน แต่เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งซึ่งคัมภีร์กุรอานกล่าวว่า เป็น “สัตว์สเทอ”

อีกโองการหนึ่ง ในขณะที่กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเตาซีด (หลักความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว) คัมภีร์กุรอานบอกเราว่า “และไม่มีใครที่จะศรัทธาได้นอกจากอัลลอฮ์จะอนุมัติ” (กุรอาน 10.100)¹¹

หลังจากที่กล่าวถึงเรื่องนั้นแล้ว คัมภีร์กุรอานได้กล่าวต่อไปว่า “และพระองค์ทรงดลความ โสมมแก่บรรดาพวกที่ไม่ใช่ บัญญาไตร่ตรอง” (กุรอาน 10.100)

ในโองการดังกล่าวข้างต้นซึ่งข้าพเจ้ายกมาเป็นตัวอย่างนั้น คัมภีร์กุรอานใช้วิธีการเฉพาะของตัวเองในการเชิญชวนคนให้ใช้เหตุผล นอกจากนั้นแล้วยังมีโองการอื่น ๆ อีกหลายโองการ ที่เน้นให้คนใช้เหตุผลในทำนองเดียวกันนี้ พุคอีกอย่างหนึ่งก็คือ ถ้าไม่มีการยอมรับเหตุผลกัน ก็เป็นการยากที่จะยอมรับคัมภีร์ กุรอาน ตัวอย่างเช่น คัมภีร์กุรอานได้ทำให้คนนำเหตุผลมา พิสูจน์ด้วยการกล่าวว่า “จงนำข้อพิสูจน์มาสิ ถ้าหากเจ้าเป็นผู้ สัจจริง” (กุรอาน 2.111)

ในที่นี้ คัมภีร์กุรอานตั้งใจที่จะบอกความจริงให้รู้ว่าเหตุผล เป็นหลักฐานที่ชัดเจนอันหนึ่ง ในทำนองเดียวกัน เพื่อที่จะพิสูจน์ ถึงความเป็นหนึ่งของ “วาญิบ อัล-วุญุด” (สิ่งที่จำเป็นต้องมี กล่าวคือ พระเจ้า) คัมภีร์กุรอานบอกเราว่า “มาตรว่าในชั้น พ่าและแผ่นดินมีบรรดาพระเจ้าอื่นนอกจากอัลลอฮ์ แน่นอน มันทงสองต้องพินาศสิ้น” (กุรอาน 21.22) ทั้งนี้เพื่อให้เรานำ ไปคิด

ด้วยการเน้นถึงการใช้เหตุผลคัมภีร์กุรอานต้องการจะทำลาย
 ข้ออ้างของบางศาสนาที่ว่าความศรัทธาและเหตุผลเป็นสิ่งที่ไม่มี
 ความเกี่ยวข้องกัน ตลอดจนข้ออ้างที่ว่า การจะเป็นผู้ศรัทธานั้น
 เราไม่ต้องใช้ความคิดใด ๆ เพียงแต่ใช้หัวใจอย่างเดียวก็พอแล้ว
 ในการแสวงหาแสงสว่างจากพระผู้เป็นเจ้า

การใช้ระบบเหตุและผล

ข้อพิสูจน์อีกอันหนึ่งซึ่งยืนยันถึงการที่คัมภีร์กุรอานให้ความสำคัญ
 แก่เหตุผลก็คือ การอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยการอ้างถึง
 ความสัมพันธ์ของเหตุและผล เพราะความสัมพันธ์ของสาเหตุและ
 ผลกับหลักการแห่งสาเหตุนั้นเป็นพื้นฐานของความคิดที่เป็นเหตุ
 ผลซึ่งคัมภีร์กุรอานเคารพและนำมาใช้ ถึงแม้ว่าคัมภีร์กุรอานจะ
 พுகกับเราในนามของพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงยิ่งใหญ่ ผู้ซึ่งเป็นผู้สร้าง
 ระเบียบแห่งเหตุและผล และถึงแม้ว่าคัมภีร์กุรอานจะพுகกับเรา
 จากเบื้องบน ซึ่งอยู่เหนือเหตุและผลก็ตาม แต่คัมภีร์กุรอานก็ยัง
 มิได้ละเลยที่จะกล่าวถึงระบบของเหตุและผล นอกจากนั้นแล้ว
 คัมภีร์กุรอานยังถือว่าความจริงและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางโลก

ขึ้นอยู่กับระบบเหตุและผลด้วย ตัวอย่างเช่น คัมภีร์กรอานกล่าว
ว่า “แท้จริง อัลลอฮ์จะไม่ทรงเปลี่ยนแปลงสภาพของประชา-
ชาติใด เว้นแต่เขาจะเปลี่ยนแปลงสภาพของเขาเองเสียก่อน”

ในทั้น คัมภีร์กรอานต้องการที่จะบอกเราว่าถึงแม้จะจริง
อยู่ที่ชะตากรรมของมนุษย์ จะขึ้นอยู่กับเจตนากรรมของพระผู้เป็น
เจ้า แต่พระผู้เป็นเจ้ามิได้กำหนดชะตากรรมไว้จนมนุษย์ไม่มี
ทางเลือก หรือไม่สามารตตัดสินใจและทำอะไรได้ ชะตากรรมก็มี
ระบบหรือระเบียบเหมือนกัน และอัลลอฮ์จะไม่ทรงเปลี่ยนแปลง
สังคมใดโดยไม่มีเหตุผล พระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงมนุษย์ก็ต่อ
เมื่อมนุษย์เปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาเสียก่อน เช่น ระเบียบ
ทางจริยธรรม ระเบียบทางสังคมและอื่น ๆ เป็นต้น

ในทางตรงกันข้าม คัมภีร์กรอานสนับสนุนมุสลิมให้ศึกษา
สภาพของคนและเรื่องราวต่างๆก่อนหน้านั้นไว้เป็นบทเรียน เพราะ
เป็นที่กระจ่างแล้วว่าถ้าหากเรื่องราวของชนชาติต่าง ๆ ในอดีตถูก
กล่าวไว้เฉย ๆ หรือโดยบังเอิญมันก็ไม่มี ความหมายใด ๆ ในการ
ที่จะศึกษาชะตากรรมของคนเหล่านั้นตามที่คัมภีร์กรอานแนะนำ
แต่ด้วยการเน้นถึงเรื่องนี้ คัมภีร์กรอานต้องการเตือนเราว่าชะตา
กรรมก็อยู่ภายใต้กฎของระบบหรือระเบียบหนึ่ง ดังนั้น ถ้าหาก

สภาพของสังคมหนึ่งยังเหมือนกับสภาพของสังคมก่อน ๆ ชะตากรรมที่กำลังคอยสังคมนั้นอยู่ก็เป็นชะตากรรมเดียวกับที่สังคมก่อน ๆ ได้รับความเจ็บปวด ในอีกโองการหนึ่ง คัมภีร์กุรอานบอกเราว่า “เมืองแฉะที่เราได้ทำลายมันเพราะสาเหตุที่ชาวเมืองนั้น ๆ เป็นผู้อธรรม (ซุลม์) เมืองดังกล่าวจึงถูกทำลาย และบ่อน้ำก็บปราคาหกแห้งแล้วที่ถูกปล่อยให้ร้าง (ด้วยสาเหตุเดียวกัน)” (กุรอาน 22.44) แล้วคัมภีร์กุรอานก็ถามว่าทำไมประชาชนรุ่นหลัง ๆ จึงไม่คิดที่จะเดินทางไปบนแผ่นดินและศึกษาบทเรียนต่าง ๆ จากสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ สิ่งที่กำลังกล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า คัมภีร์กุรอานยอมรับระเบียบของเหตุและผล และการยอมรับความสัมพันธ์ของเหตุและผลก็คือการยอมรับการใช้เหตุผลนั่นเอง

ปรัชญาของบทบัญญัติ (อะหฺกาม)¹²

ข้อพิสูจน์อีกอันหนึ่งสำหรับการยอมรับเหตุผลก็คือคัมภีร์กุรอานได้กล่าวถึงปรัชญาสำหรับบทบัญญัติของตัวเองไว้ กล่าวคือบทบัญญัติต่าง ๆ ที่ถูกประทานมาให้มันจะเป็นผลดีถ้ามีการปฏิบัติ นักปราชญ์ทางคานกฏหมาย (อูศูลฟีกฮฺ) กล่าวว่าผลประโยชน์ที่ดียิ่งที่สุดและรูปแบบของความฟอนเฟะต่างๆ เป็นสาเหตุ

หนึ่งซึ่งก่อให้เกิดบทยัญญิตทางศาสนาศาสนา (อะหฺกาม) ขึ้น ตัวอย่างเช่น ในที่หนึ่ง คัมภีร์กุรอานบอกเราให้ตำรงการนมาซ ขณะที่อีกที่หนึ่ง คัมภีร์กุรอานได้กล่าวถึงปรัชญาของการนมาซไว้ว่า “แท้จริง การนมาซจะช่วยยับยั้งความชั่วช้าและความลามก”

คัมภีร์กุรอานได้กล่าวไว้ว่า เจตนารมณ์ในการนมาซก็คือเพื่อให้มนุษย์ได้รับการยกระดับ และด้วยการยกระดับนี้เองที่ทำให้มนุษย์เกลียดชังความชั่วช้าลามกและหลีกเลี่ยงมัน ทำนองเดียวกัน คัมภีร์กุรอานก็ได้กล่าวถึงเรื่องการถือศีลอดไว้ และหลังจากสั่งให้ปฏิบัติแล้ว คัมภีร์กุรอานก็ได้บอกเราว่า “การถือศีลอดได้ถูกกำหนดแก่สุเจ้าดังที่ได้ออกกำหนดแก่ประชาชาติก่อนสุเจ้ามาแล้ว ทงนเพื่อทว่าสุเจ้าจะได้ยำเกรงพระผู้เป็นเจ้า” (กุรอาน 2.183)

บทยัญญิตอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน เช่นในเรื่องของ “ชะกาต” และ “ญิซาต” จะถูกอธิบายให้สัมพันธ์กับบุคคลและสังคม ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่าบทยัญญิตต่าง ๆ จะมาจากพระผู้เป็นเจ้าของบนก็ตาม แต่คัมภีร์กุรอานก็บอกถึงสาเหตุทางโลกไว้และต้องการให้มนุษย์ทำความเข้าใจบทยัญญิตต่าง ๆ จนได้รับความกระจ่างมิใช่

ให้คิดว่ามันเป็นบทบัญญัติประเภทหนึ่งซึ่งอยู่เหนือระดับความคิด
ของมนุษย์

โจมตีเหตุผลที่ผิด ๆ

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งพิสูจน์ว่าคัมภีร์กุรอานยอมรับการใช้เหตุผล
และเป็นสิ่งที่ได้รับการเน้นมากก็คือการต่อสู้กับปัญหาแห่งเหตุผล
ต่าง ๆ ของคัมภีร์กุรอาน เพื่อที่จะอธิบายถึงเรื่องนี้ เราจำเป็นต้อง
จะต้องอธิบายบางสิ่งบางอย่างเป็นการปูทางไว้ก่อน

หลายกรณีด้วยกันที่ความคิดของมนุษย์ต้องเผชิญกับความ
ผิดที่เราเห็นกันอยู่ แน่นนอน ไม่เพียงแต่เหตุผลเท่านั้นที่ความ
ผิดพลาด เพราะความต้องการและอารมณ์เองก็เป็นสาเหตุก่อให้เกิด
เกิดการผิดพลาดด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ความสามารถในการ
มองของเราสามารถที่จะเกิดการผิดพลาดและการบกพร่องขึ้นมา
ได้มากมายหลายสิบอย่าง เช่นเดียวกับในเรื่องของการใช้เหตุผล
ซึ่งคนเราก็คงอาจผิดพลาดได้ ทนปัญหาจึงเกิดขึ้นมาว่าเมื่อเราเกิด
ความผิดพลาดในหลาย ๆ เรื่องแล้ว เราจะเลิกใช้เหตุผลใหม่
หรือเราต้องใช้วิธีการพิเศษในการหาข้อผิดพลาดของเรา และ
ป้องกันมิให้ความผิดพลาดเกิดขึ้น ? ในการตอบปัญหาเรื่องนี้

พวกศุฟิเป็นพวกแรกทีกล่าวว่าการใช้เหตุผลไม่เป็นที่อนุญาต และ
 ถือว่าการใช้เหตุผลเป็นเรื่องไร้สาระ จึงมีนักปรัชญาหลายคนตอบ
 พวกศุฟิไปว่าถ้าความรู้สึกส่วนอื่น ๆ มีความผิดพลาดเช่นเดียวกับ
 กับเหตุผลแล้ว ก็เป็นอันว่าเราไม่ต้องใช้ความรู้สึกอื่น ๆ ทั้งหมด
 กระนั้นหรือ แต่เนื่องจากการบอกปิดเหตุผลเป็นสิ่งที่เป็นไปได้
 ดังนั้น พวกนักคิดทั้งหลายจึงได้ตัดสินใจที่จะหาทางป้องกันการ
 ผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ หลังจากที่ได้มีการทบทวนกันแล้ว
 คนพวกนี้ถือว่าเหตุผลนั้นประกอบด้วย “เนื้อหา” และ “รูปแบบ” เช่นเดียวกับอาคารที่รูปร่างของอาคารประกอบด้วยซีเมนต์
 หิน ปูนปลาสเตอร์ เหล็ก และอื่น ๆ การที่จะก่อสร้างอาคาร
 ให้มีความสมบูรณ์นั้นจำเป็นที่จะต้องอาศัยวัสดุที่เหมาะสมและการ
 ออกแบบที่ถูกต้องสมบูรณ์ ในเรื่องของการใช้เหตุผลก็เช่นกัน
 เพื่อที่จะให้ได้ทักษะของรูปแบบเหตุผลที่ถูกต้องและเพื่อที่จะตัด
 สิ้นได้ถูกต้อง จึงได้มีตรรกวิทยาที่เป็นรูปแบบเกิดขึ้น หน้าที่
 ของตรรกวิทยาที่เป็นรูปแบบนี้คือการค้นหาความถูกต้อง หรือ
 ความผิดพลาดของรูปแบบหรือโครงสร้างของเหตุผล และนี่เป็น
 สิ่งที่จะช่วยป้องกันความคติมิให้เกิดความผิดพลาดในการใช้เหตุผล

อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญก็คือ เพื่อที่จะประกันความถูกต้องในการคิด การใช้ตรรกวิทยาที่เป็นรูปแบบอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอ เพราะว่ามีเพียงแต่ป้องกันไว้ก่อนหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งความถูกต้องของเนื้อหาทฤษฎีในการคิด เราจึงจำเป็นต้องมีสิ่งที่เรียกว่า “ตรรกวิทยาแห่งเนื้อหาสาระ” (มันติก มาติ) ด้วย กล่าวคือ เราต้องการมาตรฐานในการที่จะประเมินคุณภาพของสาระแห่งความคิดด้วย

นักคิดอย่างเช่นเบคอนและเดการ์ตพยายามที่จะทำตรรกวิทยาแห่งเนื้อหาสาระอย่างทีอริสโตเติลทำ มีการคิดมาตรฐานต่าง ๆ ขึ้นมาหลายมาตรฐาน และถึงแม้โดยทั่วไปแล้ว มาตรฐานเหล่านั้นยังไม่เท่าเทียมกับของอริสโตเติล แต่มันก็ยังสามารถช่วยมนุษย์ได้ในระดับหนึ่งและสามารถป้องกันการผิดพลาดในการใช้เหตุผลของมนุษย์ได้ แต่อย่างไรก็ตาม บางทีท่านอาจจะต้องทิ้งถ้าหากท่านได้รู้ว่าคัมภีร์กุรอานก็ได้ให้มาตรฐานในการป้องกันความผิดพลาดในการใช้เหตุผลแก่มนุษย์ไว้แล้ว และสิ่งคัมภีร์กุรอานให้ไว้หนักยิ่งกว่าของเดการ์ตส์และของคนอื่น ๆ ที่มีมาก่อนหน้านั้นเสียอีก